

1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД

„ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ТОЛСТОП'ЯТОВА Олена Вікторівна

УДК 378. 011. 3 : 811 – 051 (043.3)

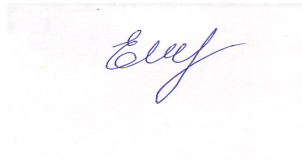
**ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКО-КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ У
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

A rectangular box containing a handwritten signature in blue ink. The signature is cursive and appears to be the initials 'В.В.Ф.'.

Луганськ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому національному університеті,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Алфімов Валентин Миколайович,

Донецький обласний ліцей-інтернат при
Донецькому національному університеті з

поглибленим вивченням предметів

гуманітарного, суспільного та природничо-
математичного циклу, директор.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Волкова Наталія Павлівна,

Дніпропетровський університет імені

Альфреда Нобеля, завідувач кафедри

загальної і соціальної педагогіки;

кандидат педагогічних наук, професор

Сипченко Валерій Іванович,

ДВНЗ „Донбаський державний
педагогічний університет”, завідувач
кафедри педагогіки вищої школи.

Захист відбудеться 25 червня 2014 року о 12.30 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.01 у Державному

закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 376

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного
закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
(91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2).

Автореферат розіслано 23 травня 2014 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Н. І. Черв'якова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Важливою вимогою до формування особистості педагога на сучасному етапі є виховання його як творчого фахівця, здатного самостійно мислити, приймати рішення, готового до соціального партнерства, рівноправного діалогу, співтворчості, співробітництва з усіма учасниками освітнього процесу. Успішне розв'язання цього завдання потребує підготовки вчителя, якому притаманний високий професіоналізм педагогічної взаємодії з вихованцями, спілкування з ними на засадах гуманізму та суб'єкт-суб'єктних відносин. Модель викладача ХХІ століття передбачає, перш за все, компетентну, творчо розвинену особистість, в якій домінують духовно-моральні і професійні якості. Їх наявність дозволяє майбутньому педагогу успішно здійснювати керівництво процесом навчання, взаємодіяти із колегами, представниками виробництва і наукових установ, батьками і учнівським колективом. Особливо важливо забезпечити формування цих якостей у тих студентів, хто готується стати викладачами природничих дисциплін.

Зміст Державного стандарту середньої освіти в галузі природознавства, програми з дисциплін природничого циклу орієнтують вищу педагогічну школу на пошук шляхів формування комплексу професійних характеристик у майбутніх викладачів, необхідних для здійснення ними конкретних професійних функцій, а саме організація навчальної та науково-дослідницької роботи учнів, керівництво учнівськими проектами у сфері науки й техніки, проведення тематичних зустрічей, екскурсій, спостережень природних явищ, організація виконання практичних, лабораторних робіт, активізація творчого мислення кожного учня тощо. Управлінська природа такої діяльності, яка реалізується в просторі комунікативної взаємодії всіх суб'єктів освітнянського процесу, зумовила необхідність формування саме управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін як ефективної умови вирішення найважливіших завдань сучасної природничої освіти.

У педагогічній теорії й практиці проблема формування якостей, необхідних для організації навчально-виховного процесу та професійно доцільного спілкування, завжди були в центрі уваги дослідників. На значній ролі вміння педагога здійснювати взаємодію з вихованцями, керувати пізнавальною діяльністю школярів на уроці та дитячим колективом у позаурочній діяльності наголошували такі видатні класики педагогіки науки, як Я. А. Коменський, А. Дістервег, К. Ушинський, С. Шацький, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Питання педагогічної взаємодії як багатоаспектного процесу, що включає виховну, дидактичну, соціально-педагогічну взаємодію, розглянуто в працях сучасних науковців – І. Беха, Н. Волкової, І. Зимньої, М. Кагана, О. Киричука, Є. Коротаєвої, О. Леонтєва, Б. Ломова та ін.

Теоретико-методологічні засади дослідження комунікації, комунікативної культури педагогів знайшли чільне місце в роботах вітчизняних і

зарубіжних учених (Б. Ананьєв, О. Бодальов, Д. Балдинюк, Т. Вільчинська, Л. Виготський, О. Гойхман, В. Грехньов, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, О. Леонтєв, Б. Ломов, В. М'ясищев, К. Роджерс, У. Рівєрс та ін.).

Теоретичним підґрунтям розв'язання досліджуваної проблеми є наукові ідеї й положення теорії управління, зокрема освітніми системами, що викладено в працях В. Алфімова, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, В. Олійника, В. Пікельної, Т. Сорочан, Є. Хрикова, а також управління вихованням учнівської молоді, які розглянуто в студіях В. Бондаря, Б. Кобзаря, Ю. Конаржевського, В. Крижка, В. Маслова, Н. Островерхової, М. Портнова та ін.

Психолого-педагогічні засади професійної підготовки майбутніх педагогів висвітлено в працях О. Абдулліної, О. Глузмана, В. Гриньової, О. Дубасенюк, І. Зязюна, О. Кучерявого, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, С. Сисоєвої, та ін., зокрема формування професійно значущих якостей у майбутніх учителів у наукових студіях Ф. Гоноболіна, М. Левітова, А. Маркової, Л. Мітіної, Є. Рогова, В. Сластьоніна, О. Щербакова та ін. На актуальність формування професійно важливих якостей у процесі підготовки майбутніх фахівців для успішного здійснення педагогічних функцій звертають увагу В. Гриньова, О. Зуброва, Н. Кічук, та ін. Проблеми організації педагогічного співробітництва висвітлюють Ш. Амонашвілі, В. Кан-Калик, М. Касьяненко.

Сучасні дослідження теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплін, зокрема вивчення шляхів формування професійних якостей, викладено в дисертаційних роботах Н. Безгодової, С. Стрижак, О. Тімець та ін.

Визнання важливої ролі формування якостей, необхідних для ефективної організації професійної управлінсько-комунікативної діяльності, та різноманітні наукові й методичні розробки цієї проблеми не втратили своєї актуальності й на сучасному етапі розвитку педагогіки вищої школи.

У дисертаційних роботах, які дотичні до проблеми дослідження, розкрито питання формування комунікативної культури вчителя в процесі його професійно-педагогічної підготовки (Л. Азарова, Н. Волкова, І. Комарова, О. Крєтова, В. Полторацька, С. Рябушко, В. Усатий); комунікативних умінь як компонента комунікативної культури (О. Березюк, М. Васильєва, А. Годлевська, В. Каплинський, В. Пасинок, Л. Савенкова); управлінської культури майбутніх учителів (А. Губа); управлінських умінь майбутнього вчителя (Л. Васильченко, Н. Сердюк); здатності до особистісно зорієнтованого спілкування майбутніх учителів (А. Алексєєв, М. Богданова, В. Сипченко); лідерських якостей майбутніх педагогів (В. Алфімов, Ю. Кращенко, Н. Мороховська, Н. Семченко, А. Лутошкін). Проблемі формування комунікативно-управлінської культури студентів педагогічних ВНЗ присвячена фактично лише одна дисертаційна робота Р. Саїтової (2012 р.).

Отже, аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що в педагогічній науці дослідники традиційно зосереджують увагу на питаннях формування або комунікативної, або управлінської культури майбутнього педагога, тоді як проблема формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін як цілісного інтегративного особистісного утворення не була предметом спеціального дослідження. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах класичного університету внаслідок того, що вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу, на відміну від вищих педагогічних навчальних закладів, має обмежені часові виміри.

Аналіз літературних джерел та практичного вивчення проблеми дозволяє виявити *суперечності* між: соціальним запитом на підготовку викладача природничих дисциплін, здатного до управлінсько-комунікативної діяльності, та недостатнім рівнем сформованості в них відповідних професійних якостей; необхідністю формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін та змістом, формами й методами фахової підготовки в класичному університеті, які недостатньо враховують специфіку майбутньої педагогічної діяльності; усвідомленням викладачами класичних університетів необхідності формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін і нерозробленістю відповідної технології.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична й практична розробленість визначили вибір теми дисертаційної роботи – **„Формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки Донецького національного університету як складової частини комплексної наукової теми „Формування у студентів університету професійної готовності до фахової діяльності” (державний реєстраційний номер ДР 01910051511). Тему затверджено Вченою радою Донецького національного університету (протокол № 8 від 28.10.2004 р.) та Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 10 від 21.12.2004 р.).

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплін у класичному університеті.

Предмет дослідження – технологія формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування управлінсько-комунікативних якостей

майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету.

Гіпотеза дослідження. Процес формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін буде ефективним за умови розробки та впровадження в навчально-виховний процес класичного університету технології, що включає концептуальний, змістовний, процесуальний, результативний блоки та реалізується за такими етапами: діагностичний, що передбачає визначення рівня сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін; організаційно-стимулювальний, який забезпечується використанням ресурсної бази університету для організації, самоорганізації й стимулювання процесу набуття майбутніми викладачами природничих дисциплін управлінсько-комунікативних якостей та оцінювально-корекційний – спрямований на оцінювання результату процесу формування управлінсько-комунікативних якостей, якісних змін особистісної сфери студента, виявлення недоліків та їхньої корекції.

Відповідно до мети, предмета й гіпотези визначено такі **завдання дослідження:**

1. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень розкрити сутність та структуру управлінсько-комунікативних якостей викладачів природничих дисциплін.

2. Схарактеризувати ступінь розробленості в науковій літературі проблеми розвитку управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів дисциплін природничого профілю та особливості її формування в навчально-виховному процесі класичного університету.

3. Розробити й теоретично обґрунтувати технологію формування управлінсько-комунікативних якостей у викладачів природничих дисциплін в освітньому процесі класичного університету.

4. Діагностувати рівні сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін з урахуванням розроблених критеріїв та показників.

5. Експериментально перевірити ефективність технології формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету.

Теоретико-методологічні засади дослідження складають: фундаментальні положення філософії освіти (В. Андрющенко, Б. Гершунський, І.Зязюн, В. Кремень, Б. Коротяєв, В.Курило), системного (С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Беспалько, Т. Львіна, Н. Кузьміна), особистіно зорієнтованого (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, О. Пехота, О. Турянська, М. Чобітько, І. Якиманська), компетентнісного (В. Байденко, Н. Бібік, Е. Зеєр, І. Зимня, А. Маркова, А. Хуторської), технологічного (В. Беспалько, М. Кларін, Г. Селевко) підходів в

освіті; теорія діяльності й розвитку особистості (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін); теоретичні основи педагогічної взаємодії (О. Бодальов, Н. Волкова, М. Каган, О. Леонтєв); наукові ідеї й положення теорії управління, зокрема освітніми системами (В. Алфімов, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, В. Пікельна, Т. Сорочан, Є. Хриков) та управління вихованням учнівської молоді (В. Бондар, Б. Кобзар, В. Крижко, В. Маслов, Н. Острроверхова, М. Портнов); наукові положення вітчизняної та зарубіжної педагогіки та психології організації діяльності вчителя (Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, В. Давидов, А. Петровський, Н. Талізїна, Л. Фрїдман, Д. Ельконін, І. Якиманська); теоретичні засади професійної підготовки вчителя та викладачів природничих дисциплїн (О. Абдулліна, О. Біда, Н. Волкова, М. Гриньова, О. Дубасенюк, В. Сластьонін, А. Степанюк); положення теорії і практики формування професіоналізму педагога (В. Адольф, О. Анісїмов, В. Беспалько, Є. Бондарєвська, А. Вербицький, П. Вершловський, Є. Гусїнський, В. Кан-Калік, Н. Кузьміна, К. Роджерс, В. Серіков, В. Сластьонін); наукові положення про розвиток особистості й професійно значущих якостей педагога, зокрема комунікативних та управлінських (В. Алфімов, Н. Волкова, Ф. Гоноболін, Е. Зеєр, В. Кан-Калік, В. Крутецький, М. Левітов, Н. Кузьміна, А. Мудрик, В. Сластьонін, В. Шадриков, О. Щербаков).

З метою розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури з метою визначення понятійно-категоріального апарату дослідження, змісту і структури управлінсько-комунікативних якостей викладачів природничих дисциплїн та ступеня розробленості проблеми їх формування в освітньому процесі класичного університету; контент-аналіз нормативної документації, робочих програм для з'ясування стану професійної підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплїн у контексті формування управлінсько-комунікативних якостей в умовах зазначеного типу ВНЗ; узагальнення та систематизація концептуальних положень для обґрунтування теоретико-методологічних засад розробки технології формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплїн у навчально-виховному процесі класичного університету; *емпіричні* – анкетування, бесіда, тестування, педагогічне спостереження, експертна оцінка та самооцінювання студентів для виявлення рівня сформованості управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплїн у навчально-виховному процесі класичного університету; педагогічний експеримент для перевірки гіпотези дослідження; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих у ході експерименту результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2005 – 2013 рр. на базі Донецького національного університету (ДНУ), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ), Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, Класичного приватного університету (м. Запоріжжя). На різних етапах експериментальної роботи було залучено 300 студентів і 35 викладачів ВНЗ.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що: *вперше* було розроблено технологію формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін в навчально-виховному процесі класичного університету, яка ґрунтується на положеннях діяльнісного, системного і особистісно-орієнтованого підходів, включає відповідні блоки, а також етапи й педагогічні умови її ефективної реалізації; визначено критерії, показники та рівні сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх учителів природничих дисциплін; *удосконалено* форми та методи професійної підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплін в контексті розв'язання досліджуваної проблеми; *подальшого розвитку набули* наукові уявлення про зміст професійної підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплін в умовах класичного університету, сутність та структуру професійних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін.

Практична значущість результатів дослідження полягає в достатній готовності до впровадження в навчально-виховний процес класичних університетів: розроблено технологію формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету; програму та навчально-методичне забезпечення спецкурсу „Основи педагогічного спілкування і менеджменту” для студентів природничих спеціальностей; варіативні завдання, тематику проектів, банк ділових ігор та навчальних ситуацій управлінсько-комунікативного змісту; методичні рекомендації та інформаційні матеріали викладачам університетів для проведення занять з психолого-педагогічних („Педагогіка і методи виховної роботи”, „Психологія”, „Психологія спілкування”) та спеціальних („Великий практикум і методика біологічного експерименту в школі”, „Методика викладання біології і хімії” та ін.); дібрано психолого-педагогічні тренінги з розвитку комунікативних та управлінських якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін, а також діагностичний інструментарій для вимірювання рівня сформованості управлінсько-комунікативних якостей студентів природничих факультетів університетів.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в процесі підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах різного рівня акредитації, у самоосвітній та самовиховній діяльності студентської молоді, у

процесі підвищення кваліфікації та перепідготовки викладачів ВНЗ різного галузевого спрямування.

Результати дослідження, навчально-методичні матеріали **впроваджено** в навчально-виховні процеси ДНУ (довідка про впровадження №677/01-26/6.6.0 від 18.05.2013), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ) (довідка про впровадження №108-115-1305/39 від 28.05.13), Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № 300/02 від 17.05.2013), Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (довідка про впровадження №88-904-27 від 11.04.2014), у педагогічний процес Класичного приватного університету м. Запоріжжя (довідка №757 від 25.04.2014).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних* – VII Міжнародній науково-практичній конференції „Сучасні тенденції розвитку освіти в Україні та за кордоном” (Горлівка, 2012); VI Міжнародній науково-практичній конференції „Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість”, присвяченій 10-річчю Українського відділення МАНПО (Луганськ, 2012); VII Міжнародній науково-практичній конференції „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 2012); *Всеукраїнських*: „Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі” (Донецьк, 2009); *регіональній* – „Творчий розвиток особистості як основа її духовності” (Луганськ – Донецьк, 2006); науково-методичній конференції Донецького національного університету „Тенденції та перспективи сучасної університетської освіти” (Донецьк, 2006), науково-практичній конференції ДНУ за підсумками науково-дослідницької роботи за період 2011 – 2012 рр. (Донецьк, 2013); обговорювалися та отримали позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки Донецького національного університету.

Публікації. Результати дисертаційної роботи відображено в 10 публікаціях, з них 6 статей – у наукових фахових виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (367 найменувань) та 7 додатків на 32 сторінках. Робота містить 19 таблиць та 13 рисунків. Загальний обсяг роботи складає 277 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, стан її розробленості, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, методи дослідження, розкрито теоретико-методологічні засади, наукову новизну й практичне значення результатів, наведено відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів.

У першому розділі – „**Теоретико-методологічні засади формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету**” – на основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність, структуру управлінсько-комунікативних якостей викладача природничих дисциплін та особливості їх формування в навчально-виховному процесі класичного університету; теоретично обґрунтовано технологію формування зазначеної якості в майбутніх викладачів дисциплін природничого циклу в загальноосвітній школі.

Узагальнення фундаментальних положень професійної підготовки майбутніх фахівців (С. Гончаренко, Н. Ничкало, О. Новиков, В. Шадриков), теорії та практики педагогічної освіти (В. Андрищенко, І. Зязюн, В. Семиченко) дало підстави для висновку про суттєві зміни змісту та функцій професійно-педагогічної діяльності вчителя, що пов'язанні з розширенням управлінського контексту його діяльності, ускладненням сфери педагогічної взаємодії та комунікації. Дослідники зазначають, що процес професіогенезу молодого педагога набуває ефективності лише за умови сформованості управлінських та комунікативних якостей, компетентностей, управлінської та комунікативної культури як провідних професійно значущих якостей сучасного педагога.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив полісемантичний характер поняття „професійно значущі якості педагога”, яке досліджується в площині низки підходів: феноменологічного – опис окремих особистісних якостей (Ф. Гоноволін, М. Левітов та ін.); структурно-логічного – через побудову ієрархічної моделі вчителя в контексті педагогічної діяльності (Н. Кузьміна, О. Пехота, В. Сластьонін та ін.); психологічного – через визначення поняття „педагогічні здібності” (В. Крутецький, О. Щербаков та ін.); професіографічний – розробка професіограми як ідеальної моделі вчителя (В. Сластьонін, Н. Талізін та ін.); компетентнісний – створення компетентнісної моделі педагога через визначення сукупності компетенцій, якими він повинен оволодіти (І. Зимня, А. Маркова, А. Хуторської та ін.).

На сучасному етапі проблема вивчення професійно значущих якостей фахівців, зокрема педагогічної галузі, характеризується спробами виявити їхні універсальні характеристики, що розглядаються як консолідуєче інтегративне ядро особистості педагога, до якого можна віднести управлінсько-комунікативні якості.

За результатами аналізу наукової літератури (Н. Волкова, А. Годлевська, А. Губа) встановлено, що управлінсько-комунікативні якості педагога входять до складу професійно-особистісних якостей викладача і розглядаються вітчизняними та зарубіжними вченими-дослідниками як професійні здібності, властивості, уміння, компетентність, культура управлінсько-комунікативної діяльності.

Узагальнення ключових понять дослідження, як-от: якість, професійна якість, комунікативна якість, управлінська якість, а також урахування складників професійної якості, співвідношення її з певною діяльністю та особливостей професійної діяльності викладачів природничих дисциплін дозволило визначити поняття *управлінсько-комунікативні якості майбутнього викладача природничих дисциплін* як цілісне утворення, що містить у собі функціонально-особистісні характеристики й властивості, які дозволять майбутньому педагогові успішно здійснювати професійно-педагогічну діяльність. Такі управлінсько-комунікативні якості слід розглядати не як окремі комунікативні та управлінські якості, а як сукупність взаємозалежних та взаємозумовлених професійно значущих особистісних якостей майбутнього викладача, наявність яких забезпечує ефективність його професійно-педагогічної діяльності. Установлено, що управлінсько-комунікативні якості майбутніх викладачів природничих дисциплін поєднують у своїй структурі як індивідуальні особистісні характеристики, так і якості, що розвиваються в процесі здійснення професійної діяльності викладача.

Шляхом систематизації наукових уявлень про сутність і структуру професійно-особистісних якостей, комунікативних якостей, організаційно-комунікативних якостей та управлінських якостей викладачів різних дисциплін (Ф. Гоноболін, О. Гура, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, Л. Савенкова) визначено *структуру* управлінсько-комунікативних якостей викладачів природничих дисциплін: комунікабельність (комунікативність), спостережливість, здатність до емпатії, доброзичливість, автентичність, відкритість, ініціативність, тактовність, гнучкість, сформованість позитивної „Я-концепції”, вимогливість до себе, до своєї праці, упевненість, уміння керувати собою, здатність до самопізнання й прагнення до саморозвитку, ініціативність та внутрішня свобода, прагнення доводити розпочату справу до завершення, відкритість до наукового, культурного, інформаційного середовища, активність, креативність, самостійність.

Аналіз нормативної та навчально-методичної документації ВНЗ (ОПП, ОКХ, чинних навчальних планів та робочих програм, підручників та навчально-методичної літератури), згідно з якою ведеться підготовка майбутніх викладачів природничих дисциплін у класичних університетах України, а також вивчення практичного досвіду організації навчально-виховного процесу, вказує на фактичну відсутність в університетах цього типу цілеспрямованої діяльності з формування управлінсько-комунікативних якостей студентів, а також зробити висновок, що навчальні дисципліни, які об’єктивно й мають значний потенціал для формування досліджуваної якості фахівців, але їхні часові виміри є вкрай недостатніми для розв’язання цього важливого завдання.

Доведено, що традиційні умови підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплін у класичному університеті, на відміну від педагогічних

ВНЗ, недостатньо впливають на процес формування управлінсько-комунікативних якостей зазначеної категорії фахівців, що, своєю чергою, негативно позначається на розвитку вмотивованості та професійній спрямованості студентів, набуття ними здатності самореалізовуватися в майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Сучасний науковий дискурс репрезентує ідею доцільності реалізації технологічного підходу в освіті, зокрема в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів (В. Беспалько, М. Віленський, О. Пехота, Г. Селевко та ін.), як ефективного засобу модернізації та підвищення якості педагогічної освіти.

З урахуванням теоретичних положень технологічного підходу в освіті, принципів та функцій педагогічної комунікації, сутності та структури управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін, особливостей їх формування в класичних університетах було обґрунтовано та розроблено відповідну технологію, яка складається з таких компонентів: *концептуальний блок*, що містить *мету*, спрямовану на формування управлінсько-комунікативних якостей, що забезпечують професійне становлення і формування готовності до професійної діяльності, оволодіння її основними видами; *методологічні підходи та принципи* – системний підхід, що ґрунтується на принципах цілісності, ієрархічності, структуризації, множинності і системності; особистісний підхід, що віддзеркалює гуманістичні принципи спілкування педагога і вихованців, а також принципи суб'єктності, творчої рефлексії, самоорганізації і самовдосконалення, індивідуалізації й диференціації; діяльнісний підхід, що реалізується через принципи мотивації і проблемності навчання студентів.

Змістовний блок технології формування управлінсько-комунікативних якостей спрямований на формування зазначеної якості майбутніх викладачів у навчально-виховному процесі класичного університету, а саме: формування здатності до педагогічної рефлексії; організація творчої діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу; організація самостійної навчальної діяльності студентів управлінсько-комунікативного спрямування.

Основою *процесуального блоку* технології є розроблений спецкурс „Основи педагогічного спілкування і менеджменту”, в рамках викладання якого використовувалися такі форми і методи навчання, як-от: проблемні лекції, семінари-дискусії, ділові і ролеві ігри, тренінги, діалогові методи та інтерактивні технології; метод моделювання проблемних ситуацій, аналогій, ігрового проектування, аналізу конкретних ситуацій.

Результативний блок технології формування управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін представлений очікуваним результатом – сформованість управлінсько-комунікативних якостей, яка виявляється в стійкому інтересі студентів до

вивчення психолого-педагогічних дисциплін, усвідомленні значущості управлінсько-комунікативних якостей в майбутній професійно-педагогічній діяльності; прагненні до особистого самовизначення, самореалізації, самовдосконалення; здатності до компетентного спілкування з колегами і учнями, умінні працювати в команді на засадах соціального партнерства.

Технологія формування управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів дисциплін природного циклу реалізується через такі функції навчально-виховного процесу вишу: інформаційна, прогностична, комунікативна, діагностична, аналітична, адаптаційна, культурологічна, організаційна, управлінська, методична, мотиваційна, корегувальна та має відповідні *етапи*: діагностичний (визначення рівня сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін), організаційно-стимулюючий (ефективне використання ресурсної бази для організації, самоорганізації й стимулювання процесу формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін) та оцінювально-корекційний (оцінювання результату процесу формування управлінсько-комунікативних якостей студентів, якісних і кількісних змін особистісної сфери студента, виявлення недоліків та їх корекція).

Виходячи з цього, а також з урахуванням сутності та структури управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін, особливостей їх формування в класичних університетах було обґрунтовано технологію формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету, яка складається з таких *структурних компонентів*: концептуальний блок (мета, підходи, принципи, функції); змістовний блок (компоненти управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін, педагогічні умови формування зазначених якостей); процесуальний блок (форми й методи формування управлінсько-комунікативних якостей); результативний блок (оцінка ефективності запропонованої технології) та має відповідні *етапи* реалізації: діагностичний (визначення рівня сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін), організаційно-стимулювальний, (ефективне використання ресурсної бази для організації, самоорганізації й стимулювання процесу формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін) та оцінювально-корекційний (оцінювання результату процесу формування управлінсько-комунікативних якостей студентів, якісних і кількісних змін особистісної сфери студента, виявлення недоліків та їх корекція).

Розробка змістовного наповнення останнього етапу технології потребувала визначення відповідних критеріїв та показників сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих

дисциплін, до яких віднесено: *мотиваційний*, що характеризується спрямованістю особистості педагога на професійну діяльність; інтересом до особистості учня та гуманістичним ставленням до нього; бажанням через управління процесом становлення особистості сприяти саморозвитку учня, його само актуалізації; прагненням викладача у процесі комунікації задовольнити свої амбіції; *когнітивний*, що визначається наявністю систематизованих знань про значення, зміст і особливості управлінсько-комунікативної діяльності; специфіку, зміст та види педагогічної діяльності; розумінням процедур і технік ефективної комунікації, способів подолання конфліктів; знанням вимоги до особистісних якостей викладача природничих дисциплін; *поведінковий*, що визначається за такими показниками: активність у спілкування та партнерська позиція; здатність до самостійного прийняття управлінських рішень та високий рівень відповідальності; вимогливість до себе, вміння попереджати та конструктивно розв'язувати конфліктні ситуації; *професійно значущі особистісні якості майбутнього викладача природничих дисциплін* – характеризуються вміннями реалізації управлінсько-комунікативної діяльності майбутнього викладача в умовах реального навчально-виховного процесу сучасної загальноосвітньої школи.

Визначені теоретико-методологічні засади формування професійно-особистісних якостей майбутніх педагогів, уявлення про сутність і структуру управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін, визначення критеріїв і показників їх сформованості стали основою для подальшої експериментальної діяльності щодо діагностики рівня сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін на констатувальному етапі педагогічного експерименту та впровадження технології їх формування у навчально-виховний процес класичного університету.

У другому розділі – **„Експериментальна перевірка технології формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету”** – наведено результати констатувального етапу педагогічного експерименту, розкрито реалізацію технології формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету, представлено перебіг та результати дослідно-експериментальної роботи.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту відповідно до розроблених критеріїв та показників було визначено рівні сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін. Отримані дані показали, що переважна кількість студентів як експериментальної групи (ЕГ), так і контрольної групи (КГ) мають низький незадовільний сформованості управлінсько-комунікативних якостей. Так

низький рівень виявлено у 61% студентів, у 33 % – середній і лише 6% продемонстрували високий рівень їх сформованості управлінсько-комунікативних якостей.

Реалізація розробленої технології формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природних дисциплін здійснювалася поетапно на основі використання спеціально модельованих навчальних ситуацій, спрямованих на формування здатності до педагогічної рефлексії, організацію творчої діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу та забезпечення самостійної навчальної діяльності студентів управлінсько-комунікативного спрямування в межах аудиторних занять з вивчення психолого-педагогічних дисциплін та самостійної позанавчальної діяльності студентів. З метою впровадження технології було розроблено та впроваджено спецкурс „Основи педагогічного спілкування і менеджменту. Формування мотиваційного компонента управлінсько-комунікативних якостей досягалося шляхом використання таких прийомів як створення проблемних ситуацій на заняттях, звертання до історії аспектів, завдань професійної спрямованості тощо. Формування когнітивного компонента управлінсько-комунікативних якостей реалізовувалося в рамках лекційних і практичних занять, за участі студентів у ділових, імітаційних іграх, у процесі виконання навчальних проєктів та ін. Формування поведінкового компонента управлінсько-комунікативних якостей здійснювалося на практичних заняттях та під час педагогічної практики, де студенти виконували індивідуальні та групові завдання. Корекційний етап технології реалізовувався відповідно до виявлених недоліків і припускав повторне відпрацювання окремих питань на основі встановлення нових зв'язків та індивідуалізації завдань управлінсько-комунікативного змісту.

Результати контрольного зрізу наприкінці експериментальної роботи засвідчили істотні позитивні відмінності в розподілі студентів за рівнями сформованості як окремих компонентів управлінсько-комунікативних якостей, так і управлінсько-комунікативних якостей у цілому. Кількість студентів з низьким рівнем розвитку мотиваційного компонента по всій вибірці зменшилася на 24%, а з високим – збільшилася на 8%; число студентів з низьким рівнем сформованості когнітивного компонента відповідно зменшилося на 47%, а з високим – збільшилося на 31%; кількість студентів з низьким рівнем сформованості поведінкового компонента управлінсько-комунікативних якостей зменшилася на 49%, а з високим – збільшилася на 28%; чисельність студентів, яким притаманний низький рівнем сформованості професійно значимих особистісних якостей, зменшилася на 24%, а з високим рівнем – збільшилася на 8%. Аналіз результатів підсумкового діагностування на контрольному етапі експерименту відображено в таблиці 1.

Рівні сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін за результатами експериментального дослідження (у %)

Рівні	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	62	60	53	24
Середній	30	35	39	51
Високий	8	5	8	25

Отже, експериментальна робота довела правомірність гіпотези дослідження та ефективність розробленої технології формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету.

Проведене дослідження дозволяють сформулювати такі **висновки**:

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування й нове вирішення проблеми формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету, що полягає у розробці та експериментальній перевірці технології, що забезпечує ефективність досліджуваного процесу.

1. Аналіз науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дав підстави для визначення ключового поняття – «управлінсько-комунікативні якості майбутнього викладача природничих дисциплін» як інтегративної функціонально-особистісної властивості, які дозволяє майбутньому педагогові успішно здійснювати професійно-педагогічну діяльність, поєднуючи у своїй структурі як індивідуальні особистісні характеристики, так і якості, що розвиваються в процесі оволодіння майбутньою професією викладача дисциплін природничого профілю. При цьому управлінсько-комунікативні якості є не механічним поєднанням окремих комунікативних та управлінських якостей, а виступають як інтегративна сукупність взаємозалежних та взаємопов'язаних професійно значущих особистих якостей майбутнього викладача, наявність яких забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності.

До структури управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін віднесено: комунікабельність, спостережливість, здатність до емпатії, доброзичливість, автентичність, відкритість, ініціативність, тактовність, гнучкість, сформованість позитивної «Я –

концепції», вимогливість до себе, до своєї праці, впевненість, уміння керувати собою, здатність до самопізнання й прагнення до саморозвитку, ініціативність та внутрішня свобода, прагнення доводити розпочату справу до завершення, відкритість до наукового, культурного, інформаційного середовища, активність, креативність, самостійність.

2. Теоретичний аналіз наукових досліджень з проблеми формування управлінських якостей та комунікативної культури майбутніх учителів як окремих компонентів їхньої професійно-педагогічної компетентності вже тривалий час перебувають у центрі уваги педагогів-теоретиків та практиків. Проте, питання формування управлінсько-комунікативних якостей як цілісного, інтегративного особистісного утворення майбутніх викладачів природничих дисциплін лише сьогодні стають предметом спеціального дослідження.

Узагальнення теоретичних джерел та вивчення практики організації фахової підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплін у класичному університеті дозволив констатувати, що чинна система підготовки майбутніх викладачів природничих дисциплін у класичному університеті, на відміну від педагогічних ВНЗ, недостатньо впливає на процес формування управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів, що у свою чергу негативно позначається на вмотивованості та професійній спрямованості студентів, можливості професійно самореалізовуватися.

3. З урахуванням провідних положень технологічного підходу в освіті, принципів та функцій педагогічної комунікації, сутності та структури управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін, особливостей їх формування в класичних університетах обґрунтовано та розроблено технологію формування управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету, яка містить *концептуальний* блок, що віддзеркалює мету, ґрунтується на методологічних підходах (системний, особистісний зорієнтований, діяльнісний) та реалізується через принципи мотивації і проблемності навчання студентів; *змістовний* – що спрямований на формування здатності до педагогічної рефлексії, організацію творчої діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу та забезпечення самостійної навчальної діяльності студентів управлінсько-комунікативного спрямування; *процесуальний*, ефективність якого забезпечується використанням таких форм і методів навчання, як проблемні лекції, семінари-дискусії, ділові і ролеві ігри, тренінги, діалогові методи та інтерактивні технології; метод моделювання проблемних ситуацій, аналогій, ігрового проектування, аналізу конкретних ситуацій, що реалізуються в процесі викладання спецкурсу „Основи педагогічного спілкування і менеджменту”; *результативний блок*, що представлений очікуваним результатом – сформованість управлінсько-

комунікативних якостей майбутніх викладачів дисциплін природного циклу в умовах класичного університету; розроблена технологія впроваджується шляхом послідовної реалізації *emanis*: діагностичного, організаційно-стимулюючого та оцінювально-корекційного .

4. Діагностика рівнів сформованості управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін в КГ та ЕГ на констатувальному етапі засвідчили недостатній рівень сформованості в майбутніх викладачів природничих дисциплін управлінсько-комунікативних якостей, що не дозволяє їм здійснювати управління навчально-виховним процесом із залученням засобів комунікативної взаємодії.

5. Доведено, що ефективність формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін підвищується за умов впровадження у навчально-виховний класичного університету технології, яка передбачає створення таких навчальних ситуацій, що сприяють формуванню рефлексивної діяльності майбутніх викладачів на фоні організації творчої діалогічної взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу та самостійної навчальної діяльності студентів. Ефективними виявилися спецкурс „Основи педагогічного спілкування і менеджменту”, система різноманітних практико орієнтованих завдань, проєктів, ділових ігор, навчальних ситуацій управлінсько-комунікативного змісту. Результати контрольного зрізу засвідчили наявність істотних позитивних відмінностей в розподілах студентів ЕГ за рівнями сформованості як окремих компонентів управлінсько-комунікативних якостей, так і за рівнями сформованості управлінсько-комунікативних якостей у цілому.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї проблеми. Подальшого вивчення потребують питання щодо використання та науково-методичного забезпечення мережевої взаємодії студентів природничого профілю з метою формування управлінсько-комунікативних якостей, ресурсів ІКТ.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Толстоп'ятова О. В. Формування управлінсько-комунікативних якостей особистості як необхідна умова підготовки майбутніх педагогів до педагогічної взаємодії / О. В. Толстоп'ятова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / Редкол.: Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ-Запоріжжя. – 2004 – Вип. 33. – С. 92 – 96.

2. Толстоп'ятова О. В. Методичні аспекти формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету /О. В. Толстоп'ятова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / Редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя. – 2006. – Вип. 39. – С. 390 – 394.

3. Толстоп'ятова О. В. Сутність та зміст поняття „управлінсько-комунікативні якості майбутніх педагогів” /О. В. Толстоп'ятова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. /Редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя. – 2006 – Вип.40. – С.424 – 427.

4. Толстоп'ятова О. В. Умови розвитку управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у процесі навчально-педагогічної роботи класичного університету /О. В. Толстоп'ятова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2012.– №22 (257) – Ч. I. – С. 304 – 309.

5. Толстоп'ятова О. В. Діагностика рівнів сформованості управлінсько-комунікативних якостей майбутніх викладачів природничих дисциплін /О. В. Толстоп'ятова // Наукові праці ВНЗ „Донецький національний технічний університет”. Серія: „Педагогіка, психологія і соціологія”. – Донецьк: ДВНЗ „ДонНТУ”, 2012. – Вип. 2 (12). – С.116 – 122.

6. Толстоп'ятова О. В. Управлінські якості як необхідний компонент готовності майбутнього педагога до професійної діяльності /О. В. Толстоп'ятова // Проблеми управління освітою і навчальними закладами: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Алфімов В. М. (відповід. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ. 2006. – Вип.1. – С.133 – 136.

7. Толстоп'ятова О. В., Гумуржи В. Д. Формування управлінсько-комунікативних якостей у студентів природничих спеціальностей під час вивчення англійської мови /Гумуржи В. Д., О. В. Толстоп'ятова // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі: зб. наук. пр. / Ред. кол.: Т. О. Пахомова (відп. Ред.) та ін.. – Донецьк: ДонНУ, 2009. – Вип. 11. – С. 151 – 157.

8. Толстоп'ятова О. В. Вплив управлінсько-комунікативних якостей педагога на розвиток творчої особистості учнів університету /О. В. Толстоп'ятова // Творчий розвиток особистості як основа її духовності: зб. наук. праць за матеріалами регіональної конференції / Редкол.: Шевченко Г.П. (відп. редактор) та ін.– Луганск – Донецьк.: – 2006. – С. 149 – 152.

9. Толстоп'ятова О. В. Педагогічна спрямованість як мотиваційна основа розвитку управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх педагогів /О. В. Толстоп'ятова // Тенденції та перспективи сучасної університетської освіти: матеріали наук.-метод. конф. Донецького нац. ун-ту / За ред. акад. НАН України В. П. Шевченка. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2006. – С. 185 – 186.

10. Толстоп'ятова О. В. До питання про формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у процесі навчально-виховної роботи класичного університету /О. В. Толстоп'ятова // Матеріали наук. конф. Донецького нац. ун-ту за

підсумками науково-дослідної роботи з період 2011 – 2012 рр. – Донецьк: ДонНУ, 2013. – Т.2 – С. 81.

Толстоп'ятова О. В. Формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Луганськ, 2014.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень в дисертації розкрито сутність та структуру управлінсько-комунікативних якостей викладачів природничих дисциплін; схарактеризовано ступінь розробленості в науковій літературі проблеми розвитку управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів дисциплін природничого профілю та особливості її формування в навчально-виховному процесі класичного університету. Розроблено і теоретично обґрунтовано технологію формування управлінсько-комунікативних якостей у викладачів природничих дисциплін в освітньому процесі класичного університету; визначено рівні сформованості управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін з урахуванням розроблених критеріїв та показників. Експериментально перевірено ефективність розробленої технології формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін у навчально-виховному процесі класичного університету.

Ключові слова: майбутні викладачі природничих дисциплін, класичний університет, управлінсько-комунікативні якості, навчально-виховний процес вишу, технологія формування управлінсько-комунікативних якостей у майбутніх викладачів природничих дисциплін в навчально-виховному процесі класичного університету.

Толстопятова Е. В. Формирование управленческо-коммуникативных качеств у будущих преподавателей естественных дисциплин в учебно-воспитательном процессе классического университета. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. Государственное учреждение „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”. – Луганск, 2014.

На основе анализа теоретических источников по проблеме исследования было установлено, что специфика педагогической деятельности ставит перед будущим преподавателем естественных дисциплин ряд

требований к его личности, которые в педагогической науке определяются как профессионально значимые личностные качества. Последние характеризуют интеллектуальную и эмоционально-волевую стороны личности, существенно влияют на результат профессионально-педагогической деятельности и определяют индивидуальный стиль педагога. Определено, что управленческо-коммуникативные качества будущего преподавателя естественных дисциплин содержат в себе функционально-личностные характеристики и свойства, которые позволяют будущему педагогу успешно осуществлять профессионально-педагогическую деятельность.

Выявлено, что управленческо-коммуникативные качества будущего преподавателя естественных дисциплин следует рассматривать не как совокупность отдельных коммуникативных и управленческих качеств, а как совокупность взаимозависимых и взаимодействующих профессионально значимых личных качеств будущего преподавателя, наличие которых обеспечивает эффективность его профессионально-педагогической деятельности.

Установлено, что управленческо-коммуникативные качества будущих преподавателей естественных дисциплин объединяют в своей структуре как индивидуальные личностные характеристики, так и качества, которые развиваются в процессе осуществления профессиональной деятельности преподавателя. В структуру управленческо-коммуникативных качеств будущих преподавателей естественных дисциплин включены следующие: коммуникабельность, наблюдательность, способность к эмпатии, доброжелательность, аутентичность, открытость, инициативность, тактичность, гибкость, сформированность положительной „Я – концепции”, требовательность к себе, уверенность, умение руководить собой, способность к самопознанию и стремление к саморазвитию, инициативность и внутренняя свобода, стремление доводить начатое дело до завершения, открытость к научной, культурной, информационной среде, креативность и др.

Теоретически обоснована технология формирования управленческо-коммуникативных качеств у будущих преподавателей естественных дисциплин в учебно-воспитательном процессе классического университета, которая включает структурные компоненты: концептуальный блок (цель, подходы, принципы, функции); содержательный блок (компоненты управленческо-коммуникативных качеств будущих преподавателей естественных дисциплин, педагогические условия формирования указанных качеств); процессуальный блок (внедрение в учебно-воспитательный процесс спецкурса „Основы педагогического общения и менеджмента”, формы и методы формирования управленческо-коммуникативных качеств); результативный блок (оценка эффективности предложенной технологии).

В рамках проведения формирующего эксперимента был внедрён спецкурс „Основы педагогического общения и менеджмента”, специальная

система разнообразных задач, проектов, деловых игр, учебных ситуаций управленческо-коммуникативного содержания. Реализация разработанной технологии формирования управленческо-коммуникативных качеств у будущих преподавателей естественных дисциплин в учебно-воспитательном процессе классического университета также предусматривала обеспечение педагогических условий: формирование рефлексивной деятельности студентов, организация творческого диалогического взаимодействия субъектов учебно-воспитательного процесса, организация самостоятельной учебной деятельности студентов. Результаты экспериментальной работы продемонстрировали существенные положительные изменения уровня сформированности управленческо-коммуникативных качеств в целом.

Ключевые слова: управленческо-коммуникативные качества, будущие преподаватели естественных дисциплин, классический университет, учебно-воспитательный процесс вуза, технология формирования управленческо-коммуникативных качеств у будущих преподавателей естественнонаучных дисциплин в учебно-воспитательном процессе классического университета.

Tolstopiatova O.V. Formation of Administrative and Communicative Qualities of Future Teachers of Natural Sciences in the Teaching and Educational Process of a Classical University. – Manuscript.

Thesis for the Candidate of Pedagogical Sciences Degree in speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – State Establishment “LuhanskTaras Shevchenko National University”. – Luhansk, 2014.

The dissertation deals with the analysis of the problem of formation of the administrative and communicative qualities of future teachers of natural sciences in the teaching and educational process of a classical university.

The author analyzes the level of the development of the problem in the pedagogical theory and practice, defines the content and the structure of the notion of “administrative and communicative qualities of a teacher of natural sciences”, works out a technology of formation of the administrative and communicative qualities of future teachers of natural sciences in the teaching and educational process of a classical university, analyzes the levels of the formed administrative and communicative qualities of the students of the faculty of natural sciences of the classical university, describes the realization of the technology of the formation of the administrative and communicative qualities of future teachers of natural sciences in the teaching and educational process of a classical university, analyzes the results of the experimental research.

Key words: administrative and communicative qualities, future teachers of natural sciences, classical university, teaching and educational process, technology of the formation of the administrative and communicative qualities.

Підписано до друку 20.05.2014 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Умовн. др. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № _____

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу

„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.

e-mail: alma-mater@list.ru

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.